

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Уміння взаємодіяти з однолітками, розуміти почуття інших, урегульовувати конфлікти та співпрацювати у групі – це ті навички, від яких значною мірою залежить успішна адаптація дитини до шкільного навчання та наступне соціальне благополуччя. Дослідники наголошували на тому, що діти, які не мають достатнього рівня соціально-емоційної компетентності у дошкільному віці, у подальшому мають більший ризик академічних труднощів, проблем із однолітками та розладів поведінки.

Середній дошкільний вік є особливо чутливим періодом для соціального розвитку дитини. Саме в цей час паралельна гра поступово переходить у кооперативну, де дитина починає реально взаємодіяти з однолітками на основі спільної ідеї. Отже, практичне питання про те, якими педагогічними засобами найкраще підтримати цей розвиток у закладах дошкільної освіти, залишається актуальним.

Відповідно Державного стандарту дошкільної освіти (2025), компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися». В межах соціально-громадянського освітнього напрямку передбачається, що дитина дошкільного віку має оволодіти соціальними навичками, необхідними для взаємодії з однолітками та дорослими у різних ситуаціях. Зі сказаного випливає, що формування соціальної компетентності – це не просто педагогічна мета, а державна освітня вимога.

Як підкреслює Т. Поніманська, завдання дошкільної педагогіки в контексті соціального розвитку – залучити дитину до світу людей, допомогти їй засвоїти норми і правила міжособистісної взаємодії, сформувати соціальний досвід, необхідний для успішного функціонування у суспільстві [4, с. 10–12]. Відповідно для дитини 4–5 років соціальна компетентність – це цілком конкретні вміння: домовитися з однолітком про ролі у грі, почекати своєї черги, висловити незгоду без бійки, розпізнати, що інша дитина засмучена, і

відреагувати по-доброму. Т. Піроженко наголошує, що сюжетно-рольова гра є «школою соціальних стосунків» для дитини четвертого та п'ятого років життя: збагачення комунікативних дій із соціальним оточенням є центральним предметом уваги педагога саме в цей віковий період [3, с. 5–7]. Авторка підкреслює, що наявність повноцінного ігрового досвіду виступає необхідною умовою для нормального засвоєння норм спілкування та соціальних ролей.

Зі свого боку, О. Монке та Ю. Салтанова звертають увагу на те, що ігрова діяльність є соціальною практикою дитини, її реальним життям у суспільстві однолітків [5, с. 159]. Дослідниці підкреслюють, що саме у сюжетно-рольовій грі дитина без прямих педагогічних впливів засвоює норми людських взаємин та моральні цінності, а отже, педагог, який створює умови для якісної гри, найбільш ефективно впливає на соціальний розвиток дитини дошкільного віку. Сюжетно-рольова гра у природний спосіб створює умови для соціального навчання. У ній дитина не просто грається – вона вступає в соціальну взаємодію, домовляється, набуває ролі та діє відповідно до неї.

Просто надати дітям ігровий матеріал і простір для гри недостатньо. Це підтверджують як зарубіжні дослідження, так і позиція вітчизняних науковців. О. Монке та Ю. Салтанова прямо вказують: вхід педагога в ігрові взаємини з дітьми через міжособистісне спілкування є найважливішим шляхом впливу на розвиток дітей у процесі гри [5, с. 160]. Т. Піроженко і собі наголошує, що відповідальність дорослого перед дитячою грою полягає у тому, щоб не залишатися споглядачем, а ставати справжнім учасником ігрового процесу [3, с. 5].

На основі досліджень Яггі, Калкуш і Перрен [1, с. 17–18; 2, с. 7–9] можна виділити чотири основні стратегії педагогічної участі у грі: підказки та запрошення до взаємодії – педагог м'яко спонукає дитину вступити у взаємодію з іншою дитиною, наприклад: «Як ти думаєш, що каже лікар пацієнту?»; вербальне моделювання – педагог ставить питання, пояснює ситуацію у грі, збагачує словниковий запас для соціальної взаємодії; моделювання через участь – педагог сам бере роль у грі та демонструє зразки поведінки: наприклад, як лагідно запросити іншу дитину до гри або як вирішити суперечку про роль; наслідування інтересів дитини – педагог уважно спостерігає, яку тему дитина розвиває, і підхоплює її ідеї, включає їх у спільний сюжет.

Загалом педагог має системно включати організацію якісної сюжетно-рольової гри до свого щоденного освітнього процесу. У зв'язку з цим підбір тематики гри має відповідати реальному соціальному досвіду дитини. Т. Поніманська звертає увагу на те, що тематика ігор розвивається від побутових сюжетів («Доньки-матері», «Сім'я», «Магазин») до ігор, пов'язаних із соціальними сферами («Лікарня», «Транспорт», «Кафе»), і саме ці теми є найбільш доступними й соціально насиченими для дітей середнього дошкільного віку [4, с. 310–312]. У формуванні соціальної компетентності важливе значення має предметно-ігрове середовище. Наявність реалістичного ігрового матеріалу стимулює молодших дошкільників до включення у гру нових тем та підтримує її тривалість. Водночас поєднання реалістичних і нереалістичних матеріалів (наприклад, кубиків) стимулює символічну гру. Окрім того, педагог повинен активно включатися в гру, а не лише спостерігати з боку. Це особливо підкреслюється Т. Піроженко, яка зазначає, що дорослий має поєднувати роль «спостерігача-фасилітатора» і «активного учасника» [3, с. 37–41]. Збагачення комунікативних дій із соціальним оточенням залежить саме від якості педагогічного супроводу ігрової діяльності.

На метакомунікативні паузи які є потужним інструментом у формуванні соціальної компетентності у процесі гри звертає увагу О. Монке [5, с. 161]. Йдеться про короткі моменти, коли педагог «виходить» із ролі та разом із дітьми обговорює ситуацію в грі, наприклад: «Ось Петрик зараз засмутився, тому що йому не дали роль. Що ми могли б зробити?».

Щоб ці рекомендації не залишилися абстрактними, розглянемо кілька прикладів. 1. Діти грають у «Лікарню». Катя хоче бути лікарем, але Марійка теж. Виникає конфлікт. Педагог бере на себе роль медсестри і каже: «Ой, у нас сьогодні так багато пацієнтів! Нам потрібні два лікарі – один прийматиме дітей, інший – дорослих. Хто яким хоче бути?» Тим самим педагог не врегульовує конфлікт директивно, а розширює ігровий простір. 2. Денис грає сам і не включається у загальну гру. Педагог підходить до нього: «Дивись, твій автобус дуже великий! Він може завезти всіх пасажирів до крамниці. Поїдемо разом?». Так педагог через ігровий образ будує місток між дитиною-одинаком і групою грою.

Коли дитина 4–5 років бере участь у якісній сюжетно-рольовій грі з однолітками, вона тренує цілий комплекс соціальних умінь: вчиться читати соціальні сигнали, вступати в переговори, регулювати емоції та розуміти позицію дитини. О. Монке та Ю. Салтанова зазначають, що у грі реальне соціальне життя дитини серед однолітків проявляється найбільш органічно, а тому педагогічний потенціал гри як засобу соціального виховання важко переоцінити [5, с. 159].

Отже, сюжетно-рольова гра є потужним і науково обґрунтованим засобом формування соціальної компетентності в дітей середнього дошкільного віку. Дитина 4–5 років, яка систематично бере участь у якісній сюжетно-рольовій грі за підтримки педагога, отримує природне середовище для розвитку емпатії, кооперації, переговорних умінь та емоційної регуляції – тих соціальних умінь, які є фундаментом для успішного навчання і соціального благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. The impact of social pretend play on preschoolers' social development: Results of an experimental study / A.-K. Jaggy, I. Kalkusch, C. Burkhardt Bossi et al. *Early Childhood Research Quarterly*. 2023. Vol. 64. P. 13–25. DOI: 10.1016/j.ecresq.2023.01.012

2. Fostering children's social pretend play competence and social skills through play tutoring: What is the mechanism of change? / I. Kalkusch, A.-K. Jaggy, C. Burkhardt Bossi et al. *Social Development*. 2022. DOI: 10.1177/01650254221108163.

3. Піроженко Т.О. та ін. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік : метод. посіб. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710102> (дата звернення: 10.04.2025).

4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те вид., перероб. Київ : Академія, 2018. 408 с.

5. Монке О., Салтанова Ю. Педагогічні умови формування взаємин дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 43, Т. 3. С. 159–163.